

Alapozó a 2013-as Wagner-évhez

„...mindig magyarul kezdték és Wagner Richardnak szólították.”

Arcmása T-shirtön, nyakkendőn, inggombon, poháron, kártyán, hűtőmágnesen, porcelán táblácskán, kispárnán, sőt kutyaruházaton; műveinek kottaképe képeslapon, égerpadon, ingen, plakáton, szórólapon, matricán; alakja porcelánból kiöntve – már 5 dollártól kapható. Interneten megrendelhető, gyorspostával ki is szállítják...Hát, ez nem a XIX. század, melyben Wagner élt, alkotott, s megosztott. Ez a mi világunk, s kérdés, hogyan érezné benne magát, mert hiszen benne él, hat s megoszt máig; ez vitathatatlan. A 2013-as Wagner-év során lesz alkalma a világnak számvetésre: ismeri-e, szereti-e, érti-e műveit, személyét vagy sem, miért, mennyire...Mi e helyett kövessük Wagnert – a korabeli Pestre, Budára.

Szöveg: Viant Katalin

A XIX. század Pestjén zajlik az élet: nem komótosan, ahogy ma önérzetesen gondoljuk, hanem rohanó léptekkel, még ha ebéd után a polgárok alszanak is egy rövidet. A reformkor szellemi harcai és a szabadságharc először valódi, majd a bukás után lelki harcokba torkollnak, mégis mindeközben éledeznek, erősödik, sőt egyes pillanatokban élre tör Pest kulturális élete mind nemzeti, mind európai szinten. A XIX. század inkább előde a XX-nak, mint utóda a XVIII-nak, sok szállal kötődünk még ma, a XXI. elején is hozzá. Ha csak a zenét nézzük, azon belül is csak három férfit, Erkel, Lisztet és persze Wagnert – akik kortársai, barátai, ellenfelei, harcostársai, sőt Wagner és Liszt rokonai is voltak egymásnak –, csak irigyelhetjük azt az egykori pesti publikumot, amely őket ismerhette, láthatta, hallhatta.

ELŐSZÖR MAGYARORSZÁGON

1863. július 9-én a „Színházi Látcső” tudatja, hogy Wagner Richarddal, a „jövő zenéje lángeszű bajnokával levelezésbe ereszkedett” a Nemzeti Színház „néhány hangverseny végett”. Ekkorra Wagner neve már széles körben ismert itthon: 1853-ban hallhattak először Wagner-műveket a Philharmoniai Társulattól és a Pest-Budai Hangászegylettől, de egyre többen szerettek volna több, lehetőleg teljes operát hallani tőle, és Pesten látni-hallani őt. Erkel, sokakkal

egyetemben féltette az épp szárba szökő magyar zenei életet Wagner rendkívüli hatásától, míg Mosonyi, sokakkal egyetemben olyannyira nem, hogy levélben biztosította: „megjelenése, mint villamos ütés fog batni a fővárosi közönségre”.

És Wagner végül rááll; 1863. július 18-án megérkezik. A két hangversenyen operáiból egy-egy részlet megy, melyre Erkel tanítja be a 45 fős, „tetemesen megerősített zenekart”. A zenekart „Wagner Richard úr vezérlendi”, s a mester oly elégedett a zenészekkel,

hogy Bayreuthba, a Festspielhaus megnyitásakor a legnehezebb zenekari helyekre közülük szerződött több muzsikust. Dubez Péter neve ugyan csak a bayreuthi színház megnyitása kapcsán kerül előtérbe, azért említsük meg itt, hogy ő javította, írta át Wagner műveiben a szinte lejátszhatatlanul nehéz hárfaszólásokat, mert a mester nemigen értett a hárfához, s mint írta, „bálás köszönettel tartozom megjegyzéséért, melyeket bevezettem a szólásokba”. A zeneköltőt úgy ünnepli Pest, mint eddig tán egy város sem. Annýra bámulják, hogy szinte elfelednek játszani, mint Sárközy és cigánybandája, akik a Rákóczi-indulót húzták volna tiszteletére. (Igaz, a cigányzenét Wagner, mint később olvassuk, nem szerette, de a magyar (nép)dalt annál inkább.) A színház a kor szokása szerint alapos, magyar nyelvű ismertetést ad ki Wagner műveiről, s felemelt árú jegyek ellenére telt házzal megy a két koncert.

A Mester ki „nem magasabb, mint I. Napóleon... arca érthető vonású, szemei gyönyörű szabásúak” fürdik a síkerben, elégedett, ő a nap(ok) hőse. És persze boldogan veszi át Erkelről a babérkoszorút, aki minden tőle elvárható és tehetőt megtett ekkor is, később is Wagner műveinek minél pontosabb bemutatásáért. S hogy nem zene választotta őket el egymástól, azt bizonyítja, hogy ő maga is követte Wagnert műveiben, melyért meg is rótták. Az erkeli babérkoszorút őrzi Wagner Bécshez közeli lakásán, ezt látja Reményi Ede és írja meg évekkel később is „szépelegye elhelyezve egy kis asztalkán, Liszt bronz mellképére ráillesztve”.

HÁTTÉRTÖRTÉNET

Reményi Ede írja le azt az 1853-ból származó bohém történetet, miszerint Liszt egy ízben, megpillantva Wagnert egy vendéglőben, azt javasolta Reményinek és a társaság többi hét tagjának, hogy „törjünk be és lépjük meg a semmit sem sejtő maestrot unisono énekünkkel! – és mi mit sem törődve a többi vendéggel, az európai civilizációval, etikettel, elkezdünk énekelni... a Lohengrinből. A t. olvasó elképzelteti az ebédlő közönség meglepetését...”

Nos, e kis történet önmagában is érdekes, hisz láthatjuk, hogy komolyzene ide, komoly zenészek oda; ők is értették a tréfát. És némi hasonlóságot is feltehetünk a napjainkban egyre divatosabb „meglepetés előadások” között, amikor énekesek piacon, étteremben, pályaudvaron fakadnak dalra, hogy népszerűsítsék az operát: igaz, főleg romantikus művekkel, nem a Lohengrinnel.

Ahogy az már lenni szokott, Wagner a babérkoszorú mellé kritikát is kap. Arany János a Koszorú c. lapjában zajló komoly szakmai vitát így zárja le: „Örömet elismerjük Wagner Richard kitünő tehetőségét..., sőt operareformja is ... üdvös reactio..., azonban a jövő

„Hiszek Istenben, Mozartban, Beethovenben...”

operájának nem ígérhetünk nagy jövőt, mert a szavalati drámával kíván versenyezni, mire képtelen, s mert e miatt kénytelen megbénítani azt is, mit mint opera elérhetne.” Élcelődnek is vele: van, aki A Walkyrok röpülése címmel ír, más a zenészek szájába ad inkább humoros és jellemző, semmint sértő szavakat, miszerint egyiknek tagjait kellett megkenetnie, másnak torkára piócat kellett tétetni, harmadikat lepedőbe kellett hazavinni, a negyedik négy fontot leizzadt, mert: „Már ez aztán a zene!”

Kritikák, gúnyolódások ide vagy oda, Wagner maga is pontosan tudja, hogy sikere volt a magyaroknál, és hálásan meg is írja elutazását követően Radnótfáy Sámuel intendánsnak, a „Nagyrabecsült udvari Tanácsos úr”-nak, aki „Magyarország fővárosa közönségének” bemutatta őt. Külön kiemeli, hogy „zeneszerzeményeinek oly zenerésze is... a magyar közönség előtt már jól ismervék s általa egész élénkséggel fölfogattak”... s hogy „legnémetesebb alkotásai, minők a Nibelungok és a Mesterdalkokok... a legszűresebb fogadtatásban részesültek”.

OPERABEMUTATÓK

A látogatás lezajlott, Wagner hazatér és elvonul a világ elől: szigorú napirend szerint él, rengeteget dolgozik, szervezi a Festspielhaus körüli ügyeket, s csak akkor lép közönség elé, ha nagyon muszáj. Mint Michalovich Ödönnek (későbbi meghívása kapcsán) írja: „Azt reméltem, túl vagyok már azon az időn, a mikor kényszerítve voltam, hogy ilyen műveim egészéből kiszakított töredékek bemutatásával vesződjem, hogy felkeltsem a közönség érdeklődését magam iránt.” Így aztán hívei, mint Mosonyi Mihály is, mennek utána Münchenbe, hogy megnézzék az új operát, melyre Wagner még Pesten hívta meg őket. Ez a Tristán és Isolda, melynek bemutatója 1865. május 15. lett volna, s mely nap Mosonyi számára „az izgatottság napja” volt. A bemutató azonban a főszereplő betegsége miatt elmarad. „Wagner, dalművének minden

HÁTTÉR

Életút: Richard Wagner

német zeneszerző, karmester, költő, esztéta

1813. május 22.: születése Lipcsében

1831: zenenövendék a Lipcsei Egyetemen

1836: házasságkötés Minna Planerttel

1849-től száműzetés, 1860-ban részleges, 1862-ben teljes amnesztia

1870: házasságkötés Liszt lányával, Cosimával (1837 – 1930). Gyermekük: Isolda (1865), Eva (1867.), Siegfried (1869.).

1876. aug. 13.: az első Wagner-fesztivál Bayreuthban, a Festspielhaus-ban. Műsoron: A Rajna kincse.

1883. febr. 13.: halála Velencében.

szerencsétlensége dacára is, elég jó kedéllyel bírt, s többször maga élvezkedett ellenei magaviseletén.” – írja Mosonyi a Zenészet Lapok számára, és azt is kimondja, hogy: *„A nagy emberek életfáján titkosan rágni: sok ember legfőbb élvezete”.*

Már a két pesti hangverseny után azt írja a Családi Kör c. lap, hogy *„őhajtható volna, hogy minél előbb alkalmunk nyílne egy-egy egész dalművét hallani a nagy mesternek”.* Nos, ez is elkövetkezik 1866. december 1-jén. Nem kell szégyenkezniük: a Lohengrin 1850-es weimari bemutatóját követően mi a 4. helyen állunk. A művet nem Wagner vezényli, oly elfoglalt, hogy Huber Károly karmester hívására *„tagadólag válaszol”.* Az első teljes Wagner-opera a Nemzeti Színházban hatalmas sikert hoz: a „jelmezek időhí-

vek”, a világitás mesteri, a karmestert dicsérik. S bár volt, aki „elszólta” magát vagy „hamiskodott, mint egy-két trombita”, de a Lohengrin diadalmas sikert arat. Érzékelik, hogy *„e műbe magas zenei értelmiséggel kell belemélyedni”*, hogy *„egészen saját szerű”*, hogy *„három óra hosszat kifárasztja a hallgatót”*, de *„ha megszokja a közönség, meg is fogja szeretni”* – véli a Fővárosi Lapok kritikusja. Leírja azt is, hogy aki a *„zenétől csupán kellemes hatásokat vár... az hírért megbámulja ugyan Wagnert, de tovább dalolja Rossinit, ... amit sem csodálnunk nem lehet, sem kárbozthatnunk nem szabad. A művészetben nincs egyedül üdvözítő hit.”*

A WAGNERI REFORMOK FOGADTATÁSA

S hogy Wagner operái, reformjai, a vezérmotívumok { *A Leitmotívról részletesen lásd keretes írásunkat – Szerk.* } erőteljes alkalmazása ebben a zeneileg igen mozgalmas XIX. században milyen helyet foglaltak el? Erről érdekes sorok olvashatók a Zenészet Lapok c. újságban, mely Liszt Ferencet idézi, a *„kedves, drága, egyetlen barát”*-ot, a leghűségesebb és legértőbb zenésztársat. Ő úgy véli, hogy a *„legbámulatosabb és legnagyobb zenei reform, mely a jelenkorban történetet a Rajna kincsében éri el tetőpontját.”*, ezért ez az első, melyet megnéz. Magyarországon sokan tettek Wagnerért, színházáért, ideái népszerűsítéséért többet, mint amit ő valaha remélt vagy mástól kapott. S ezt is tudta Wagner: erről árulko-

A Rajna kincse egyik előadása

Wagner színháza Bayreuthban

dik egyebek között a címben idézett pár szava; emlékezzünk rá, hogy Mahlert is Mahler Gusztávnak hívtuk, nem Gustav Mahlernek...s ez mindenképpen az elfogadottságot, a szeretetet jelzi hazánkban. ...Wagnert tehát ismerte Pest: művei részleteit, teljes operáit és őt magát is. Diadal, siker, bukás is kijutott neki. Voltak telt házas estek, s volt, hogy (mint egy korabeli szállóigéből tudható) időnként többen voltak a színpadon, mint a nézőtéren. Volt, hogy a „monstruosus zenelármát... , az őrjöngő lármát” lelkesen nézték végig, s volt, hogy „sokan elaludtak, mire Brünnhilde felébredt”. A korabeli

„Az öntudatlan műalkotás kora lejárt.”

színházak számára hatalmas kihívás volt az óriási méretű zenekarok felállítása, a Wagner által megkövetelt színpadkép, kosztümök és főleg énekesek előteremtése. Így aztán el tudjuk képzelni, hogy ha Wagner elégedett volt – mint második pesti tartózkodása során, amikor Richter János kitűnő betanításában hallhatta az önmaga szerint is szinte lejátszhatatlan részt a Nürnbergi Mesterdalnokok próbáján –, nos, hogy a királytól ajándékba kapott „hattyús inggombokat” kitepte mandzsettájából, és Richter kezébe tette...

Kérdés, hogy mit szólna a körülötte kialakuló vitákhoz, rajongók és támadók összecsapásához? Mit operái vagy épp Bayreuth sikeréhez, melynek interneten nézhető előadásai 2002-től, s hogy évekkel előre kell helyet foglalni a fesztiválra... Mit

szólna a színpadképekhez, díszlet- és jelmezötletekhez, vagy ahhoz, hogy gyermekek számára is játsszák őt? Mit szólna ahhoz, hogy újabban Budapestet második Bayreuthként emlegetik a nyári Wagner-napok okán?

És kérdés persze az is, hogy ma kapna-e valaki tőle hattyús mandzsettagombot. ■

Wagner muzsikáját október 16-i bangversenyünkön 19:30-kor hallgathatják meg, a vezérmotívumokról pedig az október 9-i Megérthető zene előadásunkon hallhatnak bővebb ismertetőt.

INFORMÁCIÓ

Wagner művei

Operái

- 1833: A tündérek
- 1836: A szerelmi tilalom
- 1837: Rienzi
- 1843: A bolygó hollandi
- 1845: Tannhäuser
- 1850: Lohengrin

Zenedrámái

- 1865: Trisztán és Izolda
- 1867: A nürnbergi mesterdalnokok
- 1869–74. A Nibelung gyűrűje [részei: A Rajna kincse (1869), A walkür (1870), Siegfried (1871), Az istenek alkonya (1874)]
- 1882: Parsifal.

Néhány tanulmánya, írása

- 1834: A német opera
- 1851: Híradás barátaimnak
- 1872: A „zenedráma” elnevezésről
- 1880: Vallás és művészet
- 1882: Életem